

УДК 316.64-027.561:159.922-053.67
DOI <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2023-4-8>

НАВЧАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНА УСТАНОВКА У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНОЇ СВІДОМОСТІ ПСИХОЛОГА-ПРАКТИКА

Шевченко Н. Ф.

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-5297-6588
shevchenkonf.20@gmail.com*

Френкель Н. С.

*магістрантка кафедри психології
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0009-0009-4415-8444
bank_dp@ukr.net*

Ключові слова: установка, професійна установка, навчально-професійна установка, професійна свідомість, особистісний смисл, ранній дорослий вік.

У статті представлено результати емпіричного дослідження особливостей навчально-професійної установки у структурі професійної свідомості психолога-практика. Представлено визначення навчально-професійної установки як системного мотиваційно-сміслового утворення, що виявляється в готовності особистості сприймати, оцінювати і професійно інтерпретувати умови навчальної діяльності та діяти в них відповідним чином. Подано структурну організацію навчально-професійної установки, яка містить 4 складники: когнітивно-професійний (плани майбутньої професійної діяльності); емоційний (оцінка підготовки до професійної діяльності); суб'єктний (рівень суб'єктної включеності до навчально-професійної діяльності); когнітивно-особистісний (уявлення студентів про професійно значущі особистісні якості). Як компонент професійної свідомості, структура якої представлена значеннями, смислами та чуттєвою тканиною, навчально-професійна установка проявляється в особистісному смислі. Будучи видом смислової установки, вона актуалізується мотивом професійної діяльності і являє собою форму вираження особистісного смислу у вигляді налаштованості, готовності до професійної діяльності загалом. Результати емпіричного дослідження дозволили встановити, що велика частка студентів досліджуваних спеціальностей має досить виражену професійну спрямованість семантики, що свідчить про прийняття власної професії та достатній рівень розвитку професійної свідомості. В когнітивно-професійному складнику навчально-професійної установки зафіксовано відмінності у структурі професійного цілепокладання. В емоційному складнику виявлені зміни уявлення про професію як позитивного, так і негативного характеру. У суб'єктивному складнику встановлені відмінності стосуються праці над собою, самовдосконалення, розширення світогляду. В когнітивно-особистісному складнику зафіксовані відмінності щодо важливості соціально-психологічних якостей та спеціальних професійно важливих якостей. Проведено математико-статистичний аналіз даних, який дозволив підтвердити припущення про те, що навчально-професійна установка, як компонент структури професійної свідомості, має відмінності у ступені прояву її складників у майбутніх психологів-практиків порівняно зі студентами інших спеціальностей.

EDUCATIONAL-AND-PROFESSIONAL MINDSET IN THE STRUCTURE OF THE PROFESSIONAL CONSCIOUSNESS OF THE EARLY ADULT AGE PERSONALITY

Shevchenko N. F.

*Doctor of Psychological Sciences, Professor;
Professor at the Department of Psychology
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine
orcid.org/0000-0002-5297-6588
shevchenkonf.20@gmail.com*

Frenkel N. S.

*Master's Student at the Department of Psychology
Zaporizhzhia National University
Zhukovskoho str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0009-0009-4415-8444
bank_dp@ukr.net*

Key words: *mindset, professional mindset, educational-and-professional mindset, professional consciousness, personal sense, early adulthood.*

The article presents results of an empirical study of features of the educational-and-professional mindset in the structure of the professional consciousness of early adult age personality. The definition of the educational-and-professional mindset has been formulated: it's a systematic motivational and meaningful formation, which is manifested in the individual readiness to perceive, evaluate and professionally interpret the conditions of educational activity and act accordingly. A structural model of the educational-and-professional mindset has been presented; it contains cognitive-and-professional (plans for future professional activity); emotional (assessment of preparation for professional activity); subject (level of subject involvement in educational and professional activity); cognitive-and-personal (students' perception of professionally significant personal qualities) components. As a component of the professional consciousness, the structure of which is represented by meanings, senses and sensory tissue, the educational-and-professional mindset is manifested in personal senses. Being a type of semantic mindset, it is actualized by the motive of professional activity and represents a form of expression of personal sense in the form of disposition, readiness for professional activity as a whole. Results of the empirical study have made it possible to establish that a large proportion of the respondents of both specialties have a rather pronounced professional orientation of semantics, which indicates acceptance of their own profession and a sufficient level of development of the professional consciousness. In the cognitive-and-professional component the fixed differences concern the structure of professional goal-setting. In the emotional component the stated changes concern the perception of the profession, both positive and negative. In the subjective component, the established differences relate to self-improvement and the expansion of one's worldview. In the cognitive-personal component found differences concern the importance of socio-psychological qualities and special professionally important qualities. A mathematical and statistical analysis has made it possible to confirm the assumption that the educational-and-professional mindset, as a component of the professional consciousness structure, has differences in the degree of manifestation of its components in future practicing psychologists, compared to students of other specialties.

Постановка проблеми. Глобальні зміни, які відбуваються в нашій країні, сприяють трансформації уявлень про цілі та функції сучасної освіти. Виникає необхідність виходу за межі технологічного розуміння професійної діяльності до сфери психології свідомості, а саме до дослідження професійної свідомості фахівця, вивчення якої належить до ґрунтовно заявлених, але не досить реалізованих напрямів дослідження.

Професійна свідомість розглядається як особлива форма свідомості, динамічне психологічне утворення, у якому інтегруються професійні цінності, науково-теоретичні знання, програми професійних дій та знання людини про себе як про представника певної професії. У зв'язку з цим особливого значення набувають дослідження навчально-професійної установки як складника структури професійної свідомості, яка формується в процесі освіти через систему зовнішньо-організованих навчальних комунікацій. Відмінності в «змістовності» структури навчально-професійної установки студентів визначаються, з одного боку, специфікою освітнього закладу, навчальними програмами та етапами навчання, а з іншого – ступенем суб'єктивного залучення студента до навчального процесу.

Різні аспекти феномену професійної свідомості висвітлено в працях вітчизняних (Н. Шевченко [10; 14] – формування професійної свідомості практичних психологів у системі вищої освіти; О. Дробот [2] – психосемантичні особливості професійної свідомості майбутніх менеджерів; О. Чепішко [7] – психологічні умови розвитку професійної свідомості майбутніх учителів; Н. Кучеровська [5] – психосемантична структура професійної свідомості практикуючого психолога) та зарубіжних (М. Веєк [12] – особистісні та соціальні аспекти професійної ідентичності; R. Ellis, E. Hogard [13] – професійна ідентичність представників різних професій) науковців.

Проблема професійних установок вивчалась вітчизняними науковцями (І. Штученко [11], О. Кокун [3], М. Курицина [4] та ін.), однак дослідження навчально-професійної установки рідко ставало предметом спеціального вивчення (Н. Шевченко [8]; Т. Кожушкіна [9]; О. Василенко [1]). Аналіз наукової літератури засвідчив дефіцит праць, де навчально-професійна установка розглядається як базова складова частина професійної свідомості особистості раннього дорослого віку, яка визначає становлення професійної діяльності майбутнього фахівця.

Важливість вивчення специфіки навчально-професійної установки у структурі професійної свідомості психологів-практиків зумовлює тим, що саме цей ресурс властивостей особистості відіграє визначальну роль у динаміці процесу

і в кінцевому підсумку в дієвості психологічної допомоги. Сучасна ситуація вимагає нових підходів і наукових парадигм для пояснення, діагностики й прогнозування процесів та закономірностей розвитку свідомості суб'єкта психологічного практикування.

Мета статті – представити результати емпіричного дослідження особливостей навчально-професійної установки як компонента структури професійної свідомості психолога-практика.

Результати дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Реалізація завдань професійної підготовки фахівців у системі вищої освіти вимагає формування тих психологічних новоутворень, які забезпечать процес становлення професійної діяльності, формування професійно-спеціалізованих способів мислення та системи професійних установок. Професійні установки виступають базисними психологічними компонентами у структурі освоєної професійної діяльності та сприяють самореалізації особистості в ході здійснення цієї діяльності. Формування зазначених новоутворень може кваліфікуватися як безпосередній процес становлення професійної свідомості майбутнього фахівця та психологічний механізм розвитку його професійної (навчально-професійної) діяльності [7].

Професійна свідомість, з огляду на сучасні психолого-педагогічні теоретичні та емпіричні дослідження [2; 5; 7; 10], є формою свідомості особистості, яка відображає процес професіоналізації фахівця. Професійна свідомість є багатомірним психічним утворенням, яке репрезентує професійні знання, вміння, цінності та уявлення особи про себе як представника певної професії. Будучи динамічним утворенням, професійна свідомість розвивається на всіх етапах професійного шляху суб'єкта, але саме період професійного навчання у закладах вищої освіти відіграє особливу роль у процесі становлення та розвитку професійної свідомості. Професійні (навчально-професійні) установки є мотиваційно-смісловими компонентами структури професійної свідомості. Процес особистісно-професійного розвитку майбутнього фахівця та навчально-професійні установки тісно пов'язані між собою, оскільки особистісні цінності реалізуються в професійній діяльності за умови, якщо вони вже були сформовані в процесі особистісного розвитку [8].

Поняття «установка» розглядається як трикомпонентна структура з емоційною, інтелектуальною та поведінковою підструктурами, які визначають внутрішню психологічну готовність особи поводитися певним чином у відповідь на різні явища в природному та соціальному середовищі. Спільним для різних авторів у розумінні значення установки є тенденція до певної реакції,

певна схильність індивіда чи групи. Професійні установки – інтегральні психологічні утворення різного ступеня усвідомленості, що виконують систематизуючу функцію, яка виявляється в утриманні цілісності психологічної системи. Вони включають у себе професійну діяльність, діючи в цей момент особистість професіонала в єдності з тією частиною об'єктивного світу, яка має для нього значення, смисл та цінність. Професійні установки проявляються в умовах реальної життєдіяльності як психологічні новоутворення професійної діяльності, що включаються у самоорганізацію психологічних систем [3; 9].

Період навчання молодшої людини у вищому навчальному закладі є підготовчим етапом до виконання майбутнім фахівцем професійних функцій за певною спеціалізацією і є специфічним етапом особистісного розвитку. Становлення вузькоспеціалізованого професіонала вимагає становлення особистості як активного суб'єкта і збігається з початковим періодом юності або дорослості, що характеризується складністю формування особистісних характеристик [6].

Не можна не погодитися з тим, що сформована професійна свідомість є провідною умовою успішної професійної діяльності психологів-практиків, адже у цій професії саме особистість, її свідомість слугують основними засобами, знаряддями ефективного здійснення психологічної роботи. Специфіка і складність спеціалізації «людина-людина» зумовлена насамперед тим, що тут професіонал певною мірою втручається в психічне і психологічне життя сторонніх людей. При цьому він є однією з головних сторін особливого типу відносин (взаємодії), яка не обмежується суб'єкт-об'єктивним характером і важко піддається прогнозуванню й регулюванню.

Відомо, що в багатьох професіях успіх діяльності гарантується високою технічною підготовкою фахівців. На відміну від цього, успіх у сфері психологічної допомоги дуже мало залежить від якості оволодіння технічним складником усіх витрат професійної енергії. Набагато важливішим тут є рівень професійної свідомості та установки фахівця, що є основною умовою успіху в психологічній практиці. Це вимагає від фахівця високого рівня майстерності, який би дозволяв гнучко і творчо отримувати інформацію в умовах обмеженого часу, збирати психологічний анамнез, ставити точний діагноз, підбирати і адаптувати техніки і методи, спостерігати за змінами у ситуації і світогляді клієнта, оцінювати валідність вибраних технік і робочих інструментів, творчо організовувати дослідження і розробку програм, що забезпечують психологічний вплив і позитивні зміни у стані здоров'я і поведінці клієнта, не порушуючи при цьому етичних норм клієнта [10].

Навчально-професійна установка є системним мотиваційно-смісловим утворенням, що виявляється в готовності особистості сприймати, оцінювати і професійно інтерпретувати умови навчальної діяльності та діяти в них відповідним чином. У навчально-професійній установці сконцентровано ставлення суб'єкта до майбутньої діяльності, професії, відображені всі компоненти соціального аттітюда до одержуваної професії. Як компонент професійної свідомості, структура якої представлена значеннями, смислами та чуттєвою тканиною [14], навчально-професійна установка проявляється в особистісному смислі. Будучи видом смислової установки вона актуалізується мотивом професійної діяльності і являє собою форму вираження особистісного смислу у вигляді налаштованості, готовності до професійної діяльності загалом.

У своєму дослідженні ми дотримуємося позиції вітчизняних дослідників [1; 8; 9] щодо структурного пояснення навчально-професійної установки як компонента професійної свідомості. В зазначених концепціях авторами виокремлено такі складники навчально-професійної установки:

1. Когнітивно-професійний складник має два плани майбутньої професійної діяльності, які відображені в професійній свідомості: ідеальний (у вигляді цілепокладання) і реальний (у вигляді передбачуваних труднощів).

2. Емоційний складник – оцінка підготовки до професійної діяльності, що отримана у навчальному закладі. Емоційний складник розглядається в когнітивному заломленні, оскільки, окрім поглядів на професію, містить причини динаміки уявлень про професію.

3. Суб'єктний складник відображає рівень суб'єктної включеності студентів до навчально-професійної діяльності; вона визначається ступенем вираженості функцій професійної свідомості. У психологічному аспекті структура суб'єктного складника має зовнішній і внутрішній фактори, що проявляються у суб'єктивно-особистісному плані.

4. Когнітивно-особистісний складник включає уявлення студентів про професійно значущі особистісні якості, які можуть бути об'єднані в такі групи: спеціальні, соціально-психологічні, інтелектуальні, емоційно-вольові та якості сфери відносин.

В основу дослідження було покладено *припущення* про те, що навчально-професійна установка як компонент структури професійної свідомості має відмінності у ступені прояву її складників у майбутніх психологів-практиків порівняно зі студентами інших спеціальностей.

Дослідження проводилося на базі Запорізького національного університету. Вибірку рес-

пандентів становили особи раннього дорослого віку – студенти, які навчаються за спеціальностями «Психологія» (42 особи) та «Комп'ютерні науки» (46 осіб). Вік досліджуваних – 21–22 роки.

Психодіагностичний інструментарій становили такі методики, як: методика візуального семантичного диференціала (з метою дослідження розвитку професійної свідомості студентів [7]); студенти про професійну підготовку (для діагностики навчально-професійних установок студентів [8]).

Перейдемо до аналізу результатів емпіричного дослідження.

Першим етапом дослідження стало вивчення особливостей прояву професійної свідомості студентів. За допомогою методики візуального семантичного диференціала ми дослідили способи класифікації об'єктів світу, що виявляє динаміку привласнення професії у свідомості студентів різних спеціальностей (гуманітарних та технічних).

Близькість структури індивідуальної семантики майбутнього фахівця до групової (професійної) семантики є мірою прийняття ним професії [2; 7]. Отримані результати засвідчили прийняття більшістю студентів вибраної професії як своєї, на що вказує вибір реальності соціальних об'єктів і міжособистісних стосунків (тип професійної спрямованості «Людина-Людина» – 52,38% від загальної кількості описів), та вибір реальності технічних приладів (тип професійної спрямованості «Людина-Техніка» – 43,48% від загальної кількості описів) як характерної замісної реальності.

Водночас велика частка студентів продемонструвала поліспрямованість: «Людина-Людина» + «Людина-Художній образ» – у студентів-гуманітаріїв та «Людина-техніка» + «Людина-Знакова система» – у студентів технічних спеціальностей. Спрямованість «Людина-Знакова система» у студентів технічного профілю (39,13%) може вказувати на те, що побічним предметом праці фахівців є умовні знаки, символи, цифри, коди, штучні види мов. Наявність описів, характерних для спрямованості «Людина-Художній образ» у майбутніх психологів (23,81%), може вказувати на індивідуальні творчі здібності та розвиненість емоційної сфери досліджуваних, що є досить важливим у професії психолога.

За обома досліджуваними групами разом із вираженою професійною спрямованістю було відзначено значну кількість описів, що відповідають спрямованості типу «Людина-Природа» (14,29% та 8,69% від загальної кількості описів). Подібні результати можуть бути пояснені ціннісними орієнтаціями досліджуваних на захист природи та навколишнього середовища.

Узагальнюючи результати за проведеною методикою, можна зробити висновок, що велика

частка досліджуваних за обома профілями підготовки має досить виражену професійну спрямованість семантики, що свідчить про прийняття власної професії. Водночас у студентів-техніків професійна спрямованість виявилася вираженою в меншому ступені, ніж у студентів-психологів, що свідчить про більш високий рівень розвитку професійної свідомості останніх.

Другим етапом дослідження стало вивчення специфіки прояву навчально-професійної установки досліджуваних раннього дорослого віку. Дослідження здійснювалось відповідно до структурної організації навчально-професійної установки: когнітивно-професійного, емоційного, суб'єктивного, когнітивно-особистісного складників.

Когнітивно-професійний складник. Підготовка фахівця до майбутньої професійної діяльності складається з багатьох компонентів, які утворюють певну систему пріоритетів. На перше місце студенти одностайно поставили необхідність отримати міцні теоретичні знання за фахом (47,62%; 43,48%). Друге місце так само одностайно студенти віддали необхідності практики за фахом (38,1%; 47,83%). Настільки висока оцінка значущості практичних навичок за фахом цілком з'ясовна, адже студенти прагнуть опанувати професію, орієнтуючись переважно на подальшу реалізацію отриманих знань на практиці. Якщо розглядати зазначені вище прагнення до набуття міцних теоретичних знань за фахом і оволодіння практичними навичками роботи як цілей навчання в закладі вищої освіти, то необхідно відзначити і ті засоби, які, на думку студентів, є необхідною умовою для успішного навчання.

Загалом, серед студентів психологічної та технічної спеціальностей частка тих, хто відзначає труднощі у майбутній роботі, практично збігається. Звертає на себе увагу, що половина студентів не визначилась з цього питання, що може свідчити про їхню соціальну незрілість. У професійній свідомості студентів не представлений реальний план, виразом якого є усвідомлювані труднощі майбутньої діяльності.

У переважній меншості залишилася категорія студентів, у професійній свідомості яких труднощі в майбутній роботі не усвідомлюються зовсім. Цей факт, імовірно, свідчить про те, що ці студенти ніяк не пов'язують свою майбутню працю з одержуваною у ЗВО спеціальністю. Найменше тривоги викликає у студентів недостатність знань за фахом (4,76% студентів психологічної спеціальності; 13,04% – технічної), з чого можна зробити висновок, що загалом теоретична підготовка в ЗВО є досить високою.

Найбільші побоювання рівною мірою властиві студентам обох напрямів підготовки і пов'язані з недостатністю практичних навичок (52,38% та

52,17% відповідно). Цей параметр може побічно підтверджувати наявний дисбаланс між якісною теоретичною підготовкою, з одного боку, і відсутністю навичок щодо застосування отриманих знань на практиці – з іншого.

Недостатність практичних навичок тягне за собою організаційні труднощі (28,57%; 17,39% відповідно) через невміння застосовувати на практиці отримані знання. Відповідно, виникають психологічні труднощі в роботі з людьми, які є неминучим наслідком нестачі практичних навичок (особливо це стосується студентів-психологів (23,81%). Побожування щодо особистісних особливостей (9,52%; 13,04% відповідно), здатних зашкодити роботі, можуть бути наслідком зазначених параметрів тривожності, які можуть породжувати почуття невпевненості, занепокоєння і активізувати захисну реакцію особистості – від пасивної реакції у вигляді депресії до активних форм (дратівливість, агресивність).

Таким чином, аналіз отриманих результатів дозволяє говорити про те, що в реальному плані професійної свідомості осіб раннього дорослого віку представлений значний обсяг труднощів у майбутній професії, що пов'язано з недостатністю практичних навичок за фахом.

Емоційний складник. Оцінку «добре» рівню професійної підготовки дало більше половини студентів обох спеціальностей. Істотна різниця спостерігається в поглядах тих студентів, які оцінили рівень одержуваної професійної підготовки як «дуже добрий». Число студентів технічного спрямування, які так оцінюють свою підготовку, в два рази менше (8,69% порівняно зі студентами гуманітарного спрямування – 19,05%).

Ще більш істотна різниця спостерігається в поглядах студентів, які оцінили рівень одержуваної підготовки до професійної діяльності як «задовільний» (9,52% студентів гуманітарного спрямування; 39,13% – технічного). Це підтверджує відзначену тенденцію до більш низької оцінки професійної підготовки студентами технічного напрямку порівняно зі студентами гуманітарного. Водночас отримані дані свідчать про те, що загалом в обох вибірках досліджувані досить чітко орієнтовані на вибрані спеціальності (оцінка «добре» характерна для 71,43% та 52,17% досліджуваних відповідно).

Аналізуючи структуру уявлень про професію, можна виділити такі істотні параметри. Студенти обох факультетів як ведучий показник одноставно відзначили поглиблення розуміння своєї професії (47,52%; 43,48%). На друге місце респонденти поставили появу досвіду і професійних навичок (19,05%; 21,74%). Інтерес до спеціальності відзначило досить невелике число студентів (19,05%; 8,69%). Звертає на себе увагу, що за ідентичності

пріоритетів у зміні ставлення до професії на обох факультетах, показники на гуманітарному факультеті трохи вищі, ніж на технічному.

Заслуговує на увагу тривожний симптом розчарування в професії (9,52%; 21,74%). Можна припустити, що зростання розчарування в професії серед студентів пояснюється не тільки змістом дисциплін, а й, можливо, усвідомленням меншої соціальної та професійної мобільності (порівняно з випускниками досить універсальної гуманітарної освіти).

Суб'єктний складник відображає рівень суб'єктної включеності студентів до навчально-професійної діяльності. Суттєвих відмінностей у групових показниках задоволеності навчанням у студентів гуманітарного та технічного напрямів виявлено не було. Частка студентів, задоволених навчанням, трохи вища в гуманітаріїв (42,86% порівняно з 39,13% – у студентів технічних спеціальностей) та відповідно трохи вища частка студентів, не задоволених навчанням на технічній спеціалізації (17,39% порівняно з 9,52%). Однак ця різниця статистично не настільки значуща.

Аналіз причин незадоволеності навчанням дозволяє говорити, що в професійній свідомості студентів представлені як об'єктно-суб'єктивні чинники, так і суб'єктно-суб'єктивні. Серед причин незадоволеності навчанням студенти відзначили насамперед брак часу, здатність вчитися краще та лінь.

За даними дослідження, для студентів обох спеціалізацій головними напрямками повинні стати самовдосконалення, робота над собою (57,14%; 47,83%). На другому місці у студентів технічного напрямку – розширення світогляду та самоосвіта (39,13%), а у студентів гуманітарного – необхідність займатися самоосвітою (33,33%). Найменшою популярністю в опитаних студентів користується самостійна робота в плані загальнотеоретичної підготовки (4,76%; 4,34%).

Аналіз професійних намірів студентів двох факультетів дозволяє зробити висновок про те, що професійні наміри студентів технічної спеціальності конкретніші порівняно зі студентами психологічної. Так, 17,39% студентів технічної спеціалізації впевнені, що будуть працювати за фахом, порівняно з 9,52% досліджуваних майбутніх психологів.

Когнітивно-особистісний складник. Характеризуючи професійно важливі якості особистості, студенти-психологи на перше місце поставили соціально-психологічні якості, тобто вміння працювати з людьми (57,14%). Для студентів-техніків пріоритетними виявилися знання за фахом (60,87%). Очевидно, що настільки істотна відмінність у пріоритетах пояснюється специфікою праці – спрямованістю на безпосередній контакт

з людьми (38,1%; 30,43%) або спрямованістю на дію з механізмами.

Більш чіткий і однозначний світ технічного знання студентів віддає важливу роль вольовим якостям особистості (39,13%), тоді як для студентів-психологів вони є менш значущими (33,33%). Студенти обох напрямів підготовки високо оцінюють важливість інтелектуальних якостей для праці (47,52%; 43,48%).

Водночас, незважаючи на деякі незначні відмінності, принципів розбіжностей у змісті структури когнітивно-особистісного складника студентів гуманітарної і технічної спеціальностей не виявлено.

Наступним етапом дослідження стало підтвердження статистичної значущості виявлених відмінностей за окремими складниками навчально-професійної установки. Порівняльний аналіз отриманих даних здійснювався за допомогою критерію χ^2 -квадрат.

У когнітивно-професійному складнику було зафіксовано відмінності у структурі професійного цілепокладання (студенти технічної спеціальності більше усвідомлюють необхідність практики за спеціальністю ($\chi^2=7,375$; $p\leq 0,01$); студенти гуманітарної спеціальності вважають кваліфікацію викладачів і їх вміння працювати зі студентами більш важливим чинником власного професійного становлення ($\chi^2=7,989$; $p\leq 0,01$). Серед очікуваних труднощів статистично значущими виявились організаційні (самодисципліна, самоосвіта ($\chi^2=6,283$; $p\leq 0,01$) та психологічні проблеми ($\chi^2=4,124$; $p\leq 0,05$), які більше виражені у студентів-психологів.

В емоційному складнику – оцінці підготовки до професійної діяльності – виявлені зміни уявлення про професію як позитивного (підвищення інтересу, що більше виражено у студентів – майбутніх психологів ($\chi^2=5,467$; $p\leq 0,05$), так і негативного характеру (розчарування в професії, що більше виражено у студентів технічного профілю ($\chi^2=6,934$; $p\leq 0,01$)).

У суб'єктивному складнику – включеності студентів у навчально-професійну діяльність, планів щодо професійної самопідготовки – встановлені відмінності, які стосуються праці над собою, самовдосконалення (більш характерно для студентів-гуманітаріїв ($\chi^2=5,182$; $p\leq 0,05$)), розширення світогляду (більш характерно для студентів-техніків ($\chi^2=4,601$; $p\leq 0,05$)).

У когнітивно-особистісному складнику – уявленнях студентів про професійно значущі особистісні якості – зафіксовані відмінності щодо важливості соціально-психологічних якостей (більш характерно для студентів-гуманітаріїв ($\chi^2=7,517$; $p\leq 0,01$)) та спеціальних професійно важливих

якостей (більш характерно для студентів-техніків ($\chi^2=5,406$; $p\leq 0,05$)).

Отже, в ході аналізу результатів було підтверджено припущення про те, що навчально-професійна установка як компонент структури професійної свідомості має відмінності у ступені прояву складників у студентів різних спеціальностей.

Висновки. У статті подано визначення навчально-професійної установки та її структурну організацію. Результати емпіричного дослідження дозволили встановити, що велика частка досліджуваних обох спеціальностей має досить виражену професійну спрямованість семантики, що свідчить про прийняття власної професії. Водночас у студентів-техніків професійна спрямованість виявилася вираженою в меншому ступені, ніж у студентів-гуманітаріїв, що свідчить про більш високий рівень розвитку професійної свідомості останніх. В когнітивно-професійному складнику навчально-професійної установки було зафіксовано відмінності у структурі професійного цілепокладання (студенти технічної спеціальності більше усвідомлюють необхідність практики за спеціальністю; студенти гуманітарної спеціальності вважають кваліфікацію викладачів і їх вміння працювати зі студентами більш важливим чинником власного професійного становлення). В емоційному складнику виявлені зміни уявлення про професію як позитивного (підвищення інтересу, що більше виражено в студентів – майбутніх психологів), так і негативного характеру (розчарування в професії, що більше виражено у студентів технічного профілю). У суб'єктивному складнику встановлені відмінності стосуються праці над собою, самовдосконалення (більш характерно для студентів-гуманітаріїв), розширення світогляду (більш характерно для студентів-техніків). В когнітивно-особистісному складнику зафіксовані відмінності щодо важливості соціально-психологічних якостей (більш характерно для студентів-гуманітаріїв) та спеціальних професійно важливих якостей (більш характерно для студентів-техніків). В ході математико-статистичного аналізу результатів було підтверджено припущення про те, що навчально-професійна установка як компонент структури професійної свідомості має відмінності у ступені прояву складників у студентів різних спеціальностей.

Перспективним напрямом розвитку наукової проблематики вбачаємо розробку та впровадження тренінгової програми з розвитку навчально-професійної установки студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко О. М. Дослідження динаміки формування навчально-професійних настанов у студентів-психологів. *Український психолого-педагогічний науковий збірник*. Львів : Львів. пед. спільнота, 2019. № 16(16). С. 14–20.
2. Дробот О. В. Професійна свідомість керівника : навчальний посібник. Київ : Талком. 2016. 339 с.
3. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. 200 с.
4. Курицина М. О. Особливості взаємозв'язку професійних настановлень та самооцінки особистості старшокласника. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова* : збірник наукових праць. Серія 12. «Психологічні науки». Вип. 44 (68). 2014. С. 187–192.
5. Кучеровська Н. О. Психосемантична структура професійної свідомості психолога-практика : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.11.01. Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Київ, 2007. 19 с.
6. Філоненко М. М. Психологія особистісного становлення майбутнього лікаря : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 336 с.
7. Чепішко О. І. Психологічні умови розвитку професійної свідомості майбутніх вчителів соціогуманітарного профілю : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, 2015. 250 с.
8. Шевченко Н. Ф. Дослідження особливостей навчально-професійної установки в структурі професійної свідомості студентів. *Психологічний часопис. Psychological journal*. 2021. Т. 7. № 5(49). С. 17–25. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.5>
9. Шевченко Н. Ф., Кожушкіна Т. Л. Навчально-професійна настанова в структурі професійної свідомості майбутніх фахівців. *Проблеми сучасної психології*. 2016. Вип. 32. С. 558–571.
10. Шевченко Н. Ф., Чепішко О. І. Професійна свідомість практикуючих психологів-початківців: специфіка розвитку. *Journal of psychology research*. Vol. 25(8), 2019. С. 97–106.
11. Штученко І. Є. Настанови щодо професійного майбутнього як компонент кар'єрного рішення студентів технічних спеціальностей. *Психологія і особистість*. Київ–Полтава : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка, 2016. Вип. № 1(9). С. 152–162.
12. Beck M., Simonj C., Bergenholtz H., Hwiid Klausen S. Professional consciousness and pride facilitate evidence-based practice – The meaning of participating in a journal club based on clinical practice reflection. *Nurs Open*. 2020 Feb 5;7(3): 690–699. DOI: <https://10.1002/nop2.440>
13. Ellis R., Hogard E. (Ed.). *Professional Identity in the Caring Professions. Meaning, Measurement and Mastery*. Routledge, 2020. 416 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003025610>
14. Shevchenko N. F. Professional consciousness: theoretical structure and functional levels. *American Journal of Fundamental, Applied and Experimental Researches*. Issue: 1(4). Publ.: Ukraine and Ukrainians Abroad Non-for-profit Corporation, New York NY, USA, 2017. P. 112–121.

REFERENCES

1. Vasylenko, O. M. (2019). Doslidzhennya dynamiky formuvannya navchal'no-profesiynykh nastanov u studentiv-psykholohiv [Study of the dynamics of the formation of educational-and-professional sets among psychology students]. *Ukrayins'kyu psykholoho-pedahohichnyy naukovyy zbirnyk – Ukrainian psychological and pedagogical scientific collection*. Lviv : Lviv. ped. spil'nota, 16(16): 14–20 [in Ukrainian].
2. Drobot, O. V. (2016). Profesiyna svidomist' kerivnyka [Professional consciousness of the manager]: Navchalniy posibnyk. Kyiv : Talkom [in Ukrainian].
3. Kokun, O. M. (2012). Psykholohiya profesiynoho stanovlennya suchasnoho fakhivtsya [Psychology of professional development of a modern specialist]: Monohrafiya. Kyiv : DP “Inform.-analit. ahenstvo” [in Ukrainian].
4. Kurytsyna, M. O. (2014). Osoblyvosti vzayemozv'yazku profesiynykh nastanovlen' ta samoostinky osobystosti starshoklasnyka [Peculiarities of the relationship between professional and self-assessment of the personality of a high school student]. *Naukovyy chasopys Natsional'noho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova – Scientific journal of the National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov* : zbirnyk naukovykh prats'. 44(68): 187–192 [in Ukrainian].
5. Kucherovs'ka, N. O. (2007). Psykhosemantychna struktura profesiynoyi svidomosti psykholoha-praktyka [Psychosemantic structure of the professional consciousness of a practicing psychologist]. *Candidate's thesis abstract*. Kyiv [in Ukrainian].

6. Filonenko, M. M. (2015). Psykholohiya osobystisnoho stanovlennya maybutn'oho likarya [Psychology of personal formation of the future doctor]. monohrafiya. Kyiv : Tsentri uchbovoyi literatury [in Ukrainian].
7. Chepishko, O. I. (2015). Psykholohichni umovy rozvytku profesiynoyi svidomosti maybutnikh vchyteliv sotsiohumanitarnoho profilu [Psychological conditions of the professional consciousness development of future teachers of socio-humanitarian profile]. *Candidate's thesis abstract*. Kyiv [in Ukrainian].
8. Shevchenko, N. F. (2021). Doslidzhennya osoblyvostey navchal'no-profesiynoyi ustanovky v strukturi profesiynoyi svidomosti studentiv [Study of the peculiarities of the educational-and-professional sets in the structure of the professional consciousness of students]. *Psykholohichnyy chasopys – Psychological journal*. 5(49): 17–25. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.5> [in Ukrainian].
9. Shevchenko, N. F. & Kozhushkina, T. L. (2016). Navchal'no-profesiyna nastanova v strukturi profesiynoyi svidomosti maybutnikh fakhivtsiv [Educational and professional instruction in the structure of professional consciousness of future specialists]. *Problemy suchasnoyi psykholohiyi – Problems of modern psychology*. 32: 558–571 [in Ukrainian].
10. Shevchenko, N. F. & Chepishko, O. I. (2019). Profesiyna svidomist' praktykuyuchykh psykholohiv-pochatkivtsiv: spetsyfika rozvytku [Professional consciousness of novice practicing psychologists: specifics of development]. *Journal of psychology research*. 25(8): 97–106 [in Ukrainian].
11. Shtuchenko, I. Ye. (2016). Nastanovi shodo profesijnogo majbutnogo yak komponent kar'yernogo rishennya studentiv tehnicnih specialnostej [Guidance on the professional future as a component of the career decision of students of technical specialties]. *Psihologiya i osobistist – Psychology and personality*. Kyiv–Poltava. 1(9): 152–162 [in Ukrainian].
12. Beck, M., Simoný, C., Bergenholtz, H. & Hwiid Klausen, S. (2020). Professional consciousness and pride facilitate evidence-based practice – The meaning of participating in a journal club based on clinical practice reflection. *Nurs. Open*. 7(3): 690–699. DOI: <https://10.1002/nop2.440>
13. Ellis, R. & Hogard, E. (Ed.). (2020). Professional Identity in the Caring Professions. Meaning, Measurement and Mastery. Routledge. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781003025610>
14. Shevchenko, N.F. (2017). Professional consciousness: theoretical structure and functional levels. *American Journal of Fundamental, Applied and Experimental Researches*. New York. 1(4): 112–121.